

vodů státních.

V témže abstraktním smyslu (nikoli tedy s hlediska konkrétního, teritoriálního, hospodářství národního) mluví se dříve o t.zv. hledisku národohospodářském (sociálně-ekonomickém), posuzují-li se určitá jednání a zařízení hospodářská (na př. způsob právního držení a technického obdělávání půdy, soustava železniční) co do jejich účinnosti na celek hospodářství národního vůbec, kdežto při t.zv. posuzování soukromohospodářském vychází se jen s hlediska soukromého prospěchu jednotlivce, nehledíc k trvalým zájmům celku (drancování pozemků, lesů nebo dolů s hlediska soukromého podnikatele či pachtýře a contr. s hlediska budoucí prosperity výroby národní).

III. Jisté jevy společensko-hospodářské jsou nezbytně spojeny se samou podstatou hospodaření a jsou tedy nezávisly na historickém vývoji nebo platných řádech právních (jevy ryze ekonomické nebo t.zv. ekonomické kategorie, na př. výrobní kapitál), jiné jevy se opět vyvinuly historicky za určitého řádu právního (t.zv. kategorie historicko-právní, na př. podnikatelství a kapitál výdělkový).

§ 8. Vývoj hospodářství národního.

I. Individualistická škola národohospodářská neprávem pokládala dnešní stav hospodářský za nezměnitelný a budovala na podkladě jeho obecně platné a nezměnitelné

"zákony" hospodářské. Národní hospodářství není však organizací, která by věčně zůstávala stejnou, nýbrž podléhá, stejně jako život politický a kulturní změnám ve vývoji dějinném. Každé určité (československé, francouzské, anglické, německé atd.) národní hospodářství má pak sice svůj zvláštní dějinný vývoj, celým kulturním životem a zejména i politickým vývojem dotyčných národů podmíněný. Pozorujeme-li však souhrnně větší časová období, ustupují národní a státní zvláštnosti vývoje jednotlivých hospodářství národních do pozadí a ve vývoji národohospodářském vůbec objevují se vzájemné shody, pro něž četní theoretikové pokusili se rozlišovati ve vývoji národních hospodářství dnešních kulturních národů zvláštní typické stupně (epochy) se zvláštními charakteristickými znaky.

Tyto vývojové stupně hospodářské však neznají arci přesně ohraničená období časová (jako na př. v historickém bádání starověk, středověk, nový věk s určitými daty rozhraničovacími) s přesně odlišnými jevy hospodářskými, protože znaky pro jednotlivou periodu příznačné objevují se vždycky i dříve již i naopak ještě později. Rovněž neznamenají tyto schematické stupně vývojové, že by skutečný hospodářský vývoj u všech národův a ve všech zemích probíhal fázemi úplně stejnými.

Měřítkem pro rozeznávání zvláštních stupňů vývojovými byly buď poměry výroby, která v národním hospodář-

ství dočasně převládala, buď zevní podmínky a formy vzájemného styku hospodářských jednotek, buď způsob jejich organizace a forma jejich souvislostí národohospodářských.

II. Dle hlavních směrů výroby a dle jejich vlivu na veškeren život hospodářský rozlišoval Bedřich List (Das nationale System der politischen Ökonomie, 1841) pět stupňů vývoje hospodářského, jimiž prý každý národ nezbytně projítí musil, a to stupně (stav, období) :

1.) původního divočství, kde je činnost člověka ryze okupační, člověk žije z ruky do úst, pečuje toliko o ukojení nezákladnějších (honba, rybolov) potřeb hmotných, osvojuje si dary přírodou poskytnuté.

2.) Stav (stupeň) pastýřský, kde kmen kočuje se svými stády od pastvíska k pastvisku a kde již v popředí vystupuje výrobní činitel práce (chov dobytka).

3.) Stav (stupeň) zemědělský, na kterém se již ve stálých sídlech pravidelnou prací pěstuje záměrná produkce potravin rostlinných.

4.) Stupeň (období) zemědělsko-průmyslový, na němž se teprve se vznikem průmyslové výroby vyvíjí skutečné hospodářství národní, k němuž je však od pouhého zemědělství možný přechod jen za přispění ochranného cla na výrobky průmyslové, až konečně vývojem průmyslu a mezinárodní dělby práce dospívá národ ke

5.) stupni, zemědělsko-průmyslově-tržebního. Kdež-

to totiž na prvních stupních vývoje národové přecházejí z jednoho směru hospodaření ke druhému, přistupuje na vyšších stupních průmysl k zemědělství a na konec k oběma druží se tržba, období zemědělsko-průmyslově-tržební jest vrcholným stupněm v hospodářském vývoji každého národa.

Rozdělení toto, jehož jádro, totiž rŕeznává- ní alespoň tři období, honby a rybolovu, nomadisujícího cho- vu dobytka (pastýřství) a usedlé orby, bylo hlásáno již staršími spisovateli ethnografickými, je potud případno, že vskutku veškeré tyto hospodářské stupně ve vývoji národů se vyskytují a že zvláštní převládání toho či onoho směru výroby má podstatný vliv na hospodářské jevy, zařízení a vztahy ná- roda.

Avšak ne každý národ prošel všemi těmito stup- ni vývojovými a v udaném pořadu - na př. chov dobytka vyvinu- je se často teprve z rolnictví, někde kočovní pastevci donu- cují podmaněné kmeny k obdělávání půdy, někteří národové (na př. Foiničané) stali se národem obchodním, aniž kdy by- li zemědělci, vůbec nebylo v hospodářském vývoji periody, v níž by vedle výroby (průmyslové nebo zemědělské) nebyl vstoupil i obchod, průmyslová výroba o sobě nikterak není známkou vyššího stupně vývojového, protože bývá leckdy znač- ně vyspělá u přírodních národů skrovného jinak vývoje hospo- dářského a je vlastně v své primitivní formě (výroby domác- nostní) starší než usedlá orba - konečně během vývoje nepři-

stupují jen nová výrobní odvětví k dosavadním, nýbrž v každé jednotlivé periodě mění se vždy veškerá odvětví hospodářské činnosti, tedy na př. s průmyslovým a tržebním rozvojem národa vyvinuje se nepřetržitě i orba a provozuje se jinak nežli v národě ryze rolnickém.

Moderní ethnologie rozlišuje co do opatřování statků u národů dnes na zeměkouli žijících tyto stupně historického vývoje :

- 1.) stupeň individuálního hledání potravy (sbírání plodů a kořínků, chytání ryb, červů, hlemýžďů a j. drobných zvířat), pouhá okupace bez shromažďování zásob a dílem i bez nástrojů;
- 2.) honba a rybolov mužů s lepšími již zbraněmi a nástroji a s ukládáním zásob na zimu (tedy počátek skutečného hospodaření), vzniká z primitivního lapání zvířat, a primitivní rolnictví žen, vzešlé ze sbírání plodů;
- 3.) primitivní pastýřství vzniklé z honby;
- 4.) vlastní rolnictví a chov dobytka, když všichni práce schopní příslušníci (s výjimkou kněží a pod.) věnují se obdělávání půdy pomocí tažného dobytka a hospodářského nářadí, resp. chovu dobytka;
- 5.) intenzivní rolnictví spolu s průmyslem a obchodem, mezi něž se obyvatelstvo svým hospodářským povoláním rozděluje.

III. Hlubší roztrídění (klasifikaci) hospo-

dářského vývoje dle forem a podmínek vzájemných styků hospodářských subjektů v hospodaření naturální, peněžní a úvěrové předsevzal 1848 Bruno Hildebrand ("Die Nationalökonomie der Gegenwart und Zukunft").

1.) V hospodaření naturálním výměny statků mezi různými hospodářstvími buď vůbec není (členové jednotlivého hospodářství zásobují se sami užitečnými statky, z vlastní hospodářské výroby vytěženými) nebo se směňuje jeden spotřební předmět za jiný bez prostřednictví peněz (t.zv. naturální směna, j. průmyslové výrobky za přebytky polního hospodářství); v naturalích odměňují se i osobní výkony či služby (přenecháváním pozemků, podílem na požitcích rolí, pastvin, lesů atd.), v nich platí a konají se rozličné dávky a povinnosti veřejné (na př. desátky duchovním a vrchnostem, roboty na polích, při stavbě cest, mostů, městských hradeb atd.). (Srovn. i dnes styk národů kulturních s nekulturními africkými : slonová kost za barevná sklička atd.).

2.) V hospodaření peněžním šíří se dělba práce, vznikají vždy rozmanitější průmyslová zaměstnání, výroba začíná se již i pro odbyt produktů na trhu, směny jsou vždy častější a jejich naturální forma stává se vždy nepohodlnější; vznikají tudíž ku prostředkování směn peníze, jejichžto prostřednictvím se potom provádí jak výměna (koupě a prodej) statků hmotných, tak i náhrada (úplata) za výkony pracovní i konečně veřejné platy (dávky). Peníze, za něž

se volí statky obecně užitečné a uznané, později všude kovy, stávají se obecným měřítkem hodnot a měnidlem i zákonným platidlem.

3.) V hospodářství úvěrním rozvojem vzájemných styků hospodářských veliká část směnných obchodů děje se na podkladě úvěru, t. j. dávka a protidávka se časově rozkládají, za výrobek nebo výkon, jednou stranou v přítomnosti poskytnutý, slibuje druhá úplatu v budoucnosti; i hotové peníze ustupují do pozadí a jsou ve své platební funkci zatlačovány všelijakými pomůckami úvěrními (peněžními surogáty, j. bankovkami, šeky a pod.) nebo se i bez nich vyrovnávají platy různými zařízeními právními a obchodními (súčtováním).

Rozdělení Hildebrandovo nevyčerpává celý obsah života hospodářského, týkajíc se pouze jediné jeho stránky, směneobchodové. Dále nelze stanoviti hranic mezi hospodářstvím úvěrním a peněžním i naturálním : úvěr vyskytuje se již i v hospodářství naturálním a peněžním a s druhé strany úvěr v poslední řadě vždy se vztahuje na platy peněžní nebo i na dávky naturální, takže protivou hospodářství úvěrního není hospodářství peněžní či naturální, nýbrž hotové placení, ať penězi, či naturaliemí. Konečně také zde nejde o historická období, nýbrž jen o relativní ustupování jedné a pronikání druhé formy, za změněných poměrů časových pak starší formy druhdy se i vracejí (v Čechách po válce 30leté).

Ovšem je hluboký rozdíl mezi hospodářstvím

peněžním a naturálním, ale naturálním ve smyslu soběstačného (bezobchodového) hospodářství, nikoli ve smyslu hospodářství, které zná již směnu, byť i jen naturální.

IV. Nejcenější dosud rozřídění hospodářských stupňů vývojových pro národy stredo- a západoevropské provedl Karel Bücher (v knize "Die Entstehung der Volkswirtschaft", 1893) dle organisace výroby a odbytu. Bücher rozeznává tato období vývoje hospodářského :

- 1.) uzavřené hospodářství domácnostní,
- 2.) hospodářství městské,
- 3.) hospodářství národní.

ad 1.) V období t.zv. uzavřeného hospodářství domácnostního veškeré potřeby všech příslušníků domácnosti uhra-
zují se vlastní jejich domácí výrobou a naopak vyrábějí se toliko statky v domácnosti potřebné i spotřebovávají se v té-
že domácnosti, v které byly vyrobeny. Nic se nekupuje ani ne-
prodává, každá domácnost jest uzavřeným soběstačným celkem hospodářským. Celý koloběh hospodářského života obmezuje se jen na dvě stadia, výrobu a spotřebu, jež obě nepřekračují kruh rodiny a o jichž vzájemný soulad pečuje jednotné řízení veškeré hospodářské činnosti hlavou rodiny. Práce rozděljuje se technicky dle věku, pohlaví a sociálního postavení pří-
slušníků uvnitř okruhu rodiny, otroky, nevolníky nebo podda-
nými rozšířené, svobodná námezdná práce jest výjimkou.

Toto uzavřené domácnostní hospodářství, jež

předpokládá skrovné potřeby a patriarchální řádové zřízení a je tedy možno jen na nižších stupních hospodářského vývoje, trvalo (dle Büchera) celkem v starověku i v prvním období středověku až do vzniku měst; je však mezi historiky sporno, zda-li starověk, zejm. řecký a římský, vykazoval převahou primitivní formy hospodářské či již tvary v mnohém příbuzné nynějším.

ad 2) Od 11. do 13. století vznikají v zemích středoevropských dílem z panských dvorů a hradů a sídel světských i církevních vrchností, dílem pak umělým zakládáním (od pánovníků) města, která uzavírají se naproti jiným městům hospodářsky i politicky, tvoříce opět se svým nejbližším okolím samostatné, soběstačné celky (období hospodářství městského).

V městech stává se průmyslová výroba i tržba samostatným povoláním výdělkovým, čímž teprve vzniká základní dělba práce mezi městem a venkovem, průmyslem a rolnictvím: rolník přináší své produkty na trh městský a kupuje v městě průmyslové výrobky, jichž potřebuje.

Výroba průmyslová, postupem vývoje vždy více se specialisující, pracuje za úplatu pro potřeby jiných osob, t.j. na výměnu za produkty jiných hospodářství, kterážto výměna usnadněna jest zebecňujícím užíváním peněz.

Pravidlem jest tu vždy ještě přímá výměna mezi výrobcem a zákazníkem (spotřebitelem), t.zv. výroba za-

kázková, jejíž produkty přecházejí tedy z hospodářství výrobního přímo do spotřebního. Pravidelná tržba obmezuje se téměř jen na určité statky, jichž výroba v městě byla nemožna.

Jednotlivá povolání organisují se v samosprávné veřejné korporace, jako řemeslnické cechy či kupecké gildy a gremia a pod., jichž členům uzavření města jak právní (obmezením přespolní konkurence), tak faktické (nedostatkem dobrých komunikací) zjednává místní monopol výroby a odbytu, obmezovaný arci městskými řády tržními, výrobními a pod., úředními taxami na výrobky a výkony řemeslnické a jinými zařízeními na ochranu a prospěch spotřebitelstva. (Winter, Kulturní obraz českých měst).

ad 3) Od konce středověku současně s vývojem větších států teritoriálních vstupuje na místo hospodářství městského hospodářství národní.

Absolutističní panovníci snaží se obmeziti místní monopolní politiku městskou a učiniti celý, již politicky a vojensky jednotný stát též jednotným, soběstačným celkem hospodářským. Uvolňují tudíž hospodářské styky mezi městy a zeměmi, zrušují vnitřní dávky silniční a cla říční, zakládají umělé silnice a průplavy, podporují - především z finančních důvodů - vznikání průmyslových a obchodních velkopodniků a podněcují rozvoj námořní plavby ke styku s nově nabytými osadami zámořskými.

Na místo městských řádů a cechovní samosprávy upravují nyní panovníci sami a jednotně pro celý stát poměry výroby a obchodu uvnitř státu i poměry tržby s cizinou, zavádějí jednotné míry a váhy, mince a poštovníctví, uzavírají smlouvy obchodní atd.

Tato všude zasahující, regulující a uniformující působnost státu ve všechen život hospodářský jest význačnou pro století 17. a zvláště 18., tak zvaná století osvíceného absolutismu.

Účinkem jejím bylo : rozšíření obvodu, v němž se obchod i výroba za stejných právních podmínek mohly provozovati, na celý stát, národní dělba práce, výroba ne již pro přímou spotřebu známého úzkého kruhu zákaznictva nebo pro trh městský, nýbrž pro vzdálený, neurčitý odbyt (celostátní nebo i zahraniční), vývoj průmyslové velkovýroby a vznik kapitalistického způsobu produkce a zvláštního společenského stavu dělnictva, k doživotní nesamostatnosti odsouzeného.

Z celého obvodu a ze všeho obyvatelstva státního tvoří se znenáhla jediné veliké odbytíště, jediný trh, statky procházejí řadou hospodářství, nežli dospějí od výrobce ke konsumentovi, jako důležitý sprostředkovatel nyní již hromadně vystupuje obchod (tržba), ceny se upravují soutěží, kterou zdokonalované komunikace a svoboda vnitřní tržby v celém státě usnadňují.

Tím vším pak vlastně teprve vzniká ona vzá-

jemná souvislost veškerých hospodářských jednotek uvnitř určitého státu, kterou zoveme hospodářstvím národním.

4.) Se vzrůstem počtu i sebevědomí obyvatelstva, s vývojem techniky výrobní a dopravní a se vzrůstáním se tržby jevíly se státní či korporační řády výrobní a všeliká obmezení volného obchodu vždy zbytečnějšími a hospodářskému pokroku škodlivějšími. V Anglii a Francii a později i v Německu a Rakousku požadovalo se vždy rozhodněji obmezení upravující moci státu na prospěch hospodářské svobody, a sice s úspěchem aspoň v nejdůležitějších oborech hospodářské činnosti : Odstraňuje se vázanost selského obyvatelstva a majetku, zásadně se uznává a s některými výhradami se uskutečňuje svoboda živnostenská a s ní též svoboda smlouvy pracovní, právo k volnému tvoření spolků a společností výdělkových (akciových, družstev svépomocných). Současně neobyčejné zdokonalení dopravních cest a ústavů i obrovské stoupnutí množství a rozmanitosti výroby, zejm. průmyslové, následkem používání páry a elektřiny i konečně pokroky v jiných směrech hospodářské činnosti (banky, burzy, pojišťovny) přispěly k tomu, že hospodářská jednání lidská rozšířila se neobyčejnou měrou přes hranice jednotlivých států a vytvořily se ony hospodářské spojitosti mezinárodní, jež nazýváme hospodářstvím světovým, a jež vzrostly a vzrůstají se; třeba i se jednotlivé státy stále ještě celními hranicemi proti sobě uzavíraly.

Hospodářstvím světovým, jež takto autoři vět-

šinou přičleňují k trojdílné klasifikaci Bücherové, lze ovšem rozuměti vždy jen skutečný hospodářský styk mezinárodní, nikoli záměrnou organizací, i je tudíž povážlivo, obmezovati vývojový stupeň hospodářství národního jen na období státu absolutisticko-merkantilistického, spíše dlužno vzhledem k tomu, jak roste právě nyní význam státu a veřejných zařízení vůbec pro život hospodářský, za to míti, že období (stupeň) hospodářství národního trvá dodnes).

Bücherovo rozdělení historického vývoje hospodářského doznalo hlavně ve dvou bodech odporu. Především namítána nesprávnost tvrzení Bücherova, že hospodářství Řeků, Karthaginců, Římanů byla povahou svojí uzavřená hospodářství domácnostní, celý starověk klasický tedy jakýmsi předchozím stupněm středověku s jeho pokročilejším hospodářstvím městským.

Vrchu nabývá nyní názor, že starověk nelze nikterak pokládati za dětskou periodu naší moderní kultury, nýbrž za samostatné, uzavřené kulturní období o sobě, a že pádem sestárlé říše římské, počíná opět zcela nové kulturní období s vlastním věkem dětským, jinošským atd., a že pravým dětstvím naší dnešní kultury je ranný středověk.

Below dále namítal, že stupně hospodářského vývoje nejsou jen přirozené útvary hospodářského vývoje, nýbrž že přivedla je zároveň i vědomá politika. Ani domácnostní hospodářství není vždy prostě produktem přirozených poměrů.

V klasickém starověku i ve středověku hledí se pozemkové vrchnosti vědomě uzavřítí, a ve středověkém hospodářství městském hraje po počátečním období volnosti obchodu již značnou úlohu snaha vědomým uzavíráním se a zatlačováním i reglementováním cizinců podporovati domácí obchod a domácí řemeslo, tato snaha vrcholí po pádu patricijské vlády od 12. stol. a dosahuje úspěcha, vytvořivši velký počet kvetoucích středních měst. Podobně potom merkantilismus v teritoriích státních.

Dále potíral Below názory Bücherovy o časové přednosti řemesla námezdního před obchodnickým a Sombart důrazně odmítl povahu městského hospodářství jakožto zakázkové výroby, vytknuv obchodově-hospodářské jevy středověké a upozorniv s druhé strany na zakázkovou povahu mnoha velkovýrob moderních (Kruppa a j. velkododavatelů státních a komunálních atd.).

V. Philippovich rozlišuje především dvě periody, jimiž zcela nepochybně prošli všichni národové kulturní: uzavřené hospodářství domovní (hospodářství naturální) a hospodářství obchodové, rozuměje tímto obchodem v širším smyslu (Verkehr) vzájemné styky různých hospodářství vůbec, směny hmotných statků a výkonů (v protivě k tržbě, Handel = živnosti, která prostředkuje směny). Hospodářství městské a národní, jak je rozlišuje Bücher, a městské, teritoriální a státní, jak je s hlediska politické organisace, pro hospodářský život dočasně rozhodné, rozlišuje Schmoller, jsou

pak jen vývojovými fázemi druhé hlavní periody, jen různými stupni vyvíjejícího se hospodářství obchodového. Philippowich sám dělí hospodářství obchodové opět ve tři periody : období obchodu místně vázaného (hospodářství městské), obchodu státně vázaného, kdy vystupuje (v stol. 17. a 18.) v popředí moc státní, a obchodu volného, kdy (od stol. 19.) stará obmezení se ruší a kdy zároveň vznikají kapitalistické útvary ve vývoji národohospodářském.

Toto rozlišování pouze dvou hlavních období vývoje národohospodářského, dává jasně vyniknouti různému rozčlenění celkového průběhu života soukromohospodářského.

Kdežto v předlouhém období

1.) hospodářství neobchodového (bezesměnného, někdy též naturálního = soběstačného, proces hospodářský má v uzavřeném kruhu domácnostním jen dvě stadia : výrobu a spotřebu,

2.) na stupních hospodářství obchodového, jimiž jsou hospodářství městské, národní i světové, se proces soukromohospodářský rozčleňuje ve :

a) výrobu a sice podnikatelskou, t. j. na odbyt (ne pro vlastní spotřebu) pro zisk,

b) oběh statků hospodářských, t. j. stálé jich přechedy z hospodářství do hospodářství směnou či úvěrem,

c) rozdělení výtěžku výroby mezi její účastníky, jimiž jsou kromě výrobce-podnikatele i ti, kdož mu smlouvou

propůjčili k výrobě své pracovní síly (dělníci) nebo své hmotné prostředky výrobní (věřitelé, kapitalisté, půjčovatelé kapitálu), a ve

d) spotřebu, jakožto konečný cíl činnosti hospodářské.

VI. Hospodářský vývoj všech národů ukazuje postupné odlučování se a osamostatňování jednotlivých činností výrobních od původního uzavřeného okruhu domácnostního a přechod od domácnostní soběstačnosti k závislosti na vždy širším a širším teritoriu a na větším a větším počtu hospodářství, pro ukojení potřeb každého jednotlivce pracujících. Následky této světohospodářské závislosti jsou nejen příznivé, jako zejména možnost nekonečného stupňování lidských potřeb a jejich úkoje, obrovské zvětšení výroby i obchodu, nýbrž i nepřiznivé, jako druhdy obtíže a nejistota odbytu (tovarů) nebo i nákupu (na př. bavlny), převládání velkoobchodu a velkovýroby, mezinárodní krise, ohrožení existence pro jednotlivé stavy i národy.

Přes všechny hospodářský vývoj však i dnes ještě každé domácnostní hospodářství vykazuje jisté výrobní akty (příprava pokrmů, správký oděvu, zhotovování prádla, druhdy i četných kusů šatstva, zvl. dětského a ženského, nebo i zařízení) a v odlehlejších krajích vekovských (horských údolích a samotách) domácnostní soběstačnost je poměrně stále dosti značná - nikoli bez výhod, jimiž jsou větší stálost a stejnoměrnost výroby a vši hospodářské existence, nezávi-

slost na cenových převratech a odbytových krisích a ovšem nikoli nepříznivý toho vliv na mrav a charakter (ráz) obyvatelstva (pohorský sedlák - bursián; v tom i valné příčiny rozdílu mezi městem a venkovem).

§ 9. Úkoly a soustava vědy národohospodářské.

Věda, jejímž předmětem jest hospodářská stránka činnosti lidské, slove vědou národohospodářskou, politicko-hospodářskou nebo-li politickou ekonomí (původcem tohoto názvu je francouzský spisovatel Montchrétien 1615), nebo sociální ekonomí.

1.) Úkolem jejím jest :

a) vyšetřiti a objasniti konkrétní hospodářské skutečnosti (jevy, poměry) uvnitř jednotlivých hospodářství národních v přítomnosti i v minulosti a objasniti jejich souvislost s jinými konkrétními jevy hospodářskými (na př. stav úrody nebo těžby uhlí, poměry určitého průmyslového odvětví nebo jeho dělnictva, vývoj jednotlivých průmyslů nebo vůbec určitých hospodářských jevů, poměr vývozu a přívozu zboží z ciziny); sem náležejí práce ryze popisné (deskriptivní, na př. Bráfův spis o dělnických poměrech severočeských), statistické, zjišťující sociální a hospodářské jevy ve státě soustavným hromadným pozorováním číselným, a hospodářsko-historické v užším smyslu, vyličující hospodářské